

کارکردهای اجتماعی برنامه آموزش فلسفه به کودکان

(با نگاهی به مسائل اجتماعی و تربیتی ایران)

نویسنده:

دکتر جعفر چراغین

زمستان ۹۸

عنوان و نام پدیدآور	: کارکردهای اجتماعی برنامه آموزش فلسفه به کودکان (با نگاهی به مسائل اجتماعی و تربیتی در ایران) / نویسنده جعفر چراغیان.
سرشناسه	: چراغیان، جعفر، ۱۳۵۸ -
مشخصات نشر	: اهواز: انتشارات علوم و فنون پزشکی اهواز، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۵۹ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۴۹۰-۴۴-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: کودکان و فلسفه
موضوع	: Children and philosophy
موضوع	: آموزش و پرورش -- ایران
موضوع	: Education-- Iran
رده‌بندی کنگره	: B 105
رده‌بندی دیویی	: ۱۰۸/۳۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۱۲۳۸۳

کارکردهای اجتماعی برنامه آموزش فلسفه به کودکان (با نگاهی به مسائل اجتماعی و تربیتی ایران)

نویسنده: دکتر جعفر چراغیان

ناشر: انتشارات علوم و فنون پزشکی اهواز

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰ تومان

اخطار

هرگونه چاپ و تکثیر (اعم از: زیراکس، بازنویسی، ضبط کامپیوتری، تهیه CD) از محتویات این اثر بدون اجازه کتبی از مؤلف ممنوع است. متخلفان به موجب بند ۵ از ماده ۲ قانون حمایت از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

مرکز نشر و پخش: اهواز - امانیه - خیابان سقراط غربی جنب مجتمع تصادفات دادگستری - کوچه خاکسار -

پلاک ۱۲۰

تلفن تماس: ۳۳۳۳۳۸۶۵ - ۳۳۳۶۲۸۹۳ - ۶۱-۳۳۳۶۴۵۶۸ دورنگار: ۶۱-۳۳۳۶۴۵۶۸

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل ۱: آموزش فلسفه به کودکان: چیست، چرایی و چگونگی

۹	پیشگفتار مولف
۱۴	مقدمه
۱۵	برنامه آموزش فلسفه به کودکان در پی چیست؟ (روش یا محتوا؟)
۱۷	اهداف برنامه آموزش فلسفه به کودکان
۱۷	پرورش قوه استدلال
۱۹	رشد خلاقیت
۱۹	رشد توانایی‌های فردی و اجتماعی
۲۰	پرورش فهم اخلاقی
۲۱	پرورش توانایی معنایی در تجربه
۲۲	تفکر محوری، رویکردی اساسی در فبک
۲۴	اجتماع پژوهشی ابزار پرورش تفکر در برنامه آموزش فلسفه برای کودکان
۲۵	اجتماع پژوهشی و کارکردهای آن

فصل ۲: مبانی اجتماعی تفکر و برنامه آموزش فلسفه به کودکان

۳۰	مقدمه
۳۱	تفکر و جامعه
۳۲	جامعه‌شناسی معرفت
۳۷	ویگوتسکی و فبک
۳۸	ویگوتسکی و پیازه
۴۱	نظریه تحول شناختی ویگوتسکی (نظریه فرهنگی - تاریخی)
۴۲	تفکر محصول تعامل فرد و جامعه
۴۳	منطقه مجاور (تقریبی) رشد

۴۵	 کارکردهای ابتدایی و عالی ذهن
۴۷	 زبان و تفکر در اندیشه ویگوتسکی
۴۹	 نکات اصلی آراء ویگوتسکی
۴۹	 ویگوتسکی و برنامه آموزش فلسفه به کودکان
۵۱	 ویگوتسکی، مارکسیسم هگلی و برنامه آموزش فلسفه برای کودکان
۵۴	 خلاصه فصل

فصل ۳: مبانی اجتماعی عمل و برنامه آموزش فلسفه به کودکان

۵۸	 مقدمه
۵۸	 نسبت نظر و عمل
۶۰	 گسست و پیوند میان نظر و عمل
۶۳	 چیستی عمل
۶۴	 مبانی عمل
۶۵	 عوامل مؤثر بر عمل
۶۷	 اجتماع و عمل
۷۰	 الف) پاداش اجتماعی، مجازات اجتماعی
۷۱	 ب) همرنگی اجتماعی
۷۲	 پ) گروه هم‌تایان
۷۳	 ج) جایگاه اجتماعی
۷۴	 د) همبستگی اجتماعی
۷۶	 برنامه آموزش فلسفه به کودکان در مقام نظر و عمل
۷۸	 اجتماع پژوهشی نماد عمل محوری در فیک
۷۹	 ریشه‌های اجتماع پژوهشی
۸۲	 اجتماع پژوهشی در مقام عمل
۸۳	 نقش معلم (تسهیل‌گر) در اجتماع پژوهشی
۸۵	 اجتماع پژوهشی؛ اهداف و کارکردها

۸۶	 کارکردهای اجتماع پژوهشی در مقام عمل
۸۶	 (الف) تقویت روحیه جمعی
۸۸	 (ب) ارتقاء اعتماد به نفس و تقویت حس ارزشمندی
۸۸	 (ج) تعامل توأم با احترام
۸۹	 (د) خود اصلاح‌گری
۹۰	 (ر) پرورش عقلانیت رفتاری و رفتار عقلانی
۹۱	 (س) تقویت مسئولیت‌پذیری اجتماعی
۹۲	 (ش) امنیت‌گری، اعتماد عملی
۹۳	 (ط) رشد زیست اخلاق
۹۳	 فبک و آرمان دموکراسی
۹۵	 دیوئی، فلسفه برای کودکان و دموکراسی آرمانی
۹۷	 خلاصه فصل

فصل ۴: مبانی اجتماعی ارزش داوری و برنامه آموزش فلسفه به کودکان

۱۰۲	 مقدمه
۱۰۵	 اخلاق و تربیت اخلاقی
۱۰۶	 چیستی تربیت اخلاقی
۱۰۷	 اخلاق، چرایی و دلایل
۱۰۹	 قضاوت‌های اخلاقی (ارزش داوری‌ها)
۱۱۲	 مبنای داوری‌های اخلاقی
۱۱۳	 ارزش داوری؛ ثبات یا تغییر
۱۱۵	 رشد قضاوت اخلاقی از نظر پیازه
۱۱۵	 رشد قضاوت اخلاقی از نظر کلبگ
۱۲۱	 فرهنگ، جامعه و ارزش داوری‌ها
۱۲۴	 فرهنگ و ارزش داوری
۱۲۵	 نسبی‌نگری و ارزش داوری

۱۲۸	 تربیت اخلاقی و برنامه آموزش فلسفه به کودکان
۱۲۹	 اهداف تربیت اخلاقی در فبک
۱۳۰	 اجتماع پژوهشی اخلاقی
۱۳۱	 ارزش داوری و تحلیل اخلاقی
۱۳۲	 اجتماع پژوهشی اخلاقی و رشد قضاوت اخلاقی
۱۳۴	 ارزش داوری و داوری نسبی گرایانه
۱۳۵	 خلاصه فصل

فصل ۵: برنامه آموزش فلسفه به کودکان و نگاهی به مسائل و معضلات

رفتاری، تربیتی و اجتماعی در ایران

۱۴۰	 مقدمه
۱۴۱	 توجه مسئولانه به مسائل و اجتماع
۱۴۲	 تمرین مهارت‌های اجتماعی
۱۴۳	 اخلاق بر مبنای عقلانیت
۱۴۳	 ترویج و تمرین مهارت گفتگو
۱۴۵	 تربیت مدنی کودکان و جامعه دموکراتیک
۱۴۶	 اجتناب از تعصبات
۱۴۶	 جلب توجه و اشتیاق دانش‌آموزان
۱۴۷	 روش‌های نوین تدریس و تغییر جایگاه سنتی معلم
۱۴۸	 فهم تدریجی
۱۴۸	 پرهیز از خودگرایی
۱۵۱	 منابع و مآخذ

پیش‌گفتار مؤلف

کودکان بزرگ‌ترین ثروت و سرمایه هر کشوری محسوب می‌شوند و تردیدی وجود ندارد که سرمایه‌گذاری در راه تعلیم و رفاه آنان از سرمایه‌گذاری در هر زمینه دیگر، برای آینده کشور سودمندتر می‌باشد؛ بدیهی است که هرچه محیط رشد و نمو کودک، متعادل‌تر، آگاهانه‌تر، در جهت شکوفایی استعدادهای کودک باشد، نتیجه‌ای بهتر حاصل خواهد گردید. امروزه بسیاری از صاحب‌نظران عرصه تعلیم و تربیت به این نتیجه رسیده‌اند که تکیه بر روش‌های کلیشه‌ای آموزش و تأکید بر حافظه محوری، منتج به اهداف ایده‌آل تربیتی و پرورش یک نسل کارآمد و نازدمن نخواهد شد؛ از این رو بر روش‌هایی تأکید می‌گردد که قدرت تفکر کودکان و نوجوانان را تقویت نماید. برنامه آموزش فلسفه به کودکان^۱ (فبک) یکی از این رویکردهای تربیتی است که هدف، فوق را دنبال می‌نماید. آنچه امروزه مشهود بوده و اهمیت ویژه‌ای یافته، تلاش برای هرگنی ساختن این برنامه و آموزش آن به کودکان در کشورهای مختلف، از جمله ایران، می‌باشد. چنین آموزشی که کارکردهای مؤثر آن در همان ابتدا متوجه زندگی شخصی کودک بوده و در احوال بعدی منجر به بهره‌مند شدن هرچه بیشتر او از فرصت‌های مادی و معنوی در زندگی می‌گردد، نهایتاً ارتقاء سطح فرهنگ جامعه را به دنبال خواهد داشت.

این برنامه به عنوان یک الگوی تربیتی جدید در تلاش است تا به کمک توسعه مهارت‌های فکری در کودکان، آن‌ها را متفکر بار آورده و زمینه‌های لازم برای فلسفیدن، کندوکاو، پرسش و پاسخ را در آن‌ها ایجاد نماید. به همین ترتیب داوری خوب، خلاقیت و توجه

^۱ Philosophy for Children

مسئولانه به محیط و اطرافیان از ویژگی‌هایی است که این برنامه در پی تقویت آن‌ها در افراد می‌باشد. نکته مهم در برنامه آموزش فلسفه به کودکان این است که به دو بعد فردی و اجتماعی توأمان توجه می‌شود؛ بدین ترتیب که در بعد فردی، تبدیل کودکان به افرادی متفک‌تر، انعطاف‌پذیرتر، باملاحظه‌تر و منطقی‌تر و در بعد اجتماعی، تبدیل کلاس درس، مدرسه و در نهایت جامعه به یک جامعه پژوهشی است. در اینجا می‌بایست خاطرنشان ساخت که ادایش فلسفه برای کودکان بدون مقدمه نبوده است. در حقیقت این برنامه بر اساس رهنم‌های دیویی^۱ و ویگوتسکی^۲ شکل گرفته است که بر ضرورت تعلیم تفکر و تأمل و نفی آموزش صرف حفظ کردن، تأکید می‌کردند. لیپمن^۳ به عنوان مؤسس فبک در کتاب "تفکر در تعلیم و تربیت"^۴ به تأثیرپذیری خود از دیویی در توجه عملی در شناخت اشاره می‌کند و همراه با برجسته کردن نقش کودکان در فهم مسائل اجتماعی، بر تجارب بین فردی تأکید می‌ورزد (ستاری، ۳۹۱).

لیپمن با تأسی از دیویی و با طراحی اجتماع پژوهشی^۵ به عنوان یک اجتماع کوچک کوشید به تقویت طبیعت اجتماعی کودکان از راه عامل اجتماعی کمک کند. در این زمینه وی معتقد بود، عملکرد یک مدرسه در جامعه آزاد این است که ویژگی‌ها و ساخت‌های جامعه را به کودکان آموخته و به آن‌ها کمک کند تا در مقابل آن به کمک هم و از طریق گفت‌وگوی فلسفی در یک اجتماع پژوهشی واکنش نشان دهند. (لیپمن، ۲۰۰۴). ویگوتسکی روانشناس شناخت‌گرای^۶ روس از چهره‌های دیگری است که بر افکار

^۱ John Dewey

^۲ Lev Vygotsky

^۳ Mathew Lipman

^۴ Thinking in Education

^۵ Community of Inquiry

^۶ Cognitivist

معرفت‌شناختی لیمن تأثیر زیادی گذاشته است. تأثیر تعامل اجتماعی و فرهنگی کودکان در رشد فکری آن‌ها، عنصر اساسی تشکیل‌دهنده نظریه یادگیری فرهنگی- تاریخی^۱ ویگوتسکی است. لیمن تحت تأثیر این اعتقاد ویگوتسکی که هوش بالقوه کودکان در جمع و در اثر تعامل اجتماعی بروز می‌یابد، قرار گرفته و معتقد است که تحقق این اهداف و فراگیری بسیاری از مهارت‌های ذکر شده و نیز ایجاد تمایل برای استفاده از این مهارت‌ها از طریق زبان با ایجاد اجتماع پژوهشی، جایی که کودکان در اقدامی مشارکتی به تبادل نظر با هم دیگر می‌روانند، به بهترین شکل امکان‌پذیر است. در حقیقت اجتماع پژوهشی یکی از مفاهیم کلیدی در برنامه آموزش فلسفه به کودکان است که آموزگاران و دانش‌آموزان در طی کار با هم و اصلاح آن برای رسیدن به مقاصدشان، به آن جنبه و ابعاد تازه‌ای می‌دهند. اجتماع پژوهشی چارجوی را فراهم می‌کند که در آن، محتوا و روش‌های آموخته شده، در زندگی روزمره افراد تدریس کنند. کودکان در اجتماع پژوهشی آمادگی و گرایش به همکاری با سایرین، تشریک مساعی، تعاون را می‌آموزند و چنین اجتماعی هم‌دلی و احترام به دیگران را در آن‌ها پرورش می‌دهد.

با توجه به این شرح مختصر، اهمیت و جایگاه اجتماع پژوهشی در فبک مشخص می‌گردد و می‌توان ادعا نمود که اجتماع پژوهشی، قلب برنامه آموزش فلسفه به کودکان بوده و با وجود آن که این برنامه دارای وجوه و مبانی مختلف تاریخی، فلسفی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی است، لیکن وجه اجتماعی یا مبانی جامعه‌شناختی آن در کانون مفروضات فلسفی مؤسسان آن قرار گرفته است. از این رو توجه به بعد اجتماعی اهداف اجتماعی مورد نظر این برنامه، زمینه اجتماعی شکل‌گیری و کارکردهای اجتماعی

^۱ The culture-historical Theory

فبک، شایسته توجهی افزون‌تر می‌باشد. این مهم مورد اهتمام مؤلف قرار گرفته و سعی شده تا با تمرکز بر وجه اجتماعی فبک، نسبت به واکاوی هرچه بیشتر آن اقدام گردد. در این راستا و به دلیل فرایند خاص فبک که جریانی بر مبنای تفکر، عمل و اتخاذ تصمیمات اخلاقی می‌باشد، مؤلف سه وجه تفکر، عمل و قضاوت اخلاقی را به عنوان ارکان فبک مبنای کار خود قرار داده و این سه از منظر اجتماعی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. هدف نهایی از این نوشتار، کشف و ارائه رهیافت‌هایی برای استفاده هرچه بهتر و کارآمدتر در نظام تربیت کشورمان ایران می‌باشد.

در پایان می‌بایست خاطر نشان ساخت که این کتاب برگرفته از رساله دکتری مؤلف تحت عنوان "تحلیل مبانی فلسفی برنامه آموزشی فلسفه برای کودکان با تأکید بر رویکردی اسلامی" می‌باشد که در سال ۱۳۹۶ در دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز ارائه و با موفقیت دفاع شده است. مؤلف در فرایند نگارش و ارائه رساله خود از نظرات و راهنمایی‌های ارزشمند جناب دکتر مسعود صفایی مقدم (از پیشگامان معرفی فلسفه برای کودکان در ایران) و جناب دکتر سید منصور مرعشی (از صاحب‌نظران فبک در ایران) و جناب دکتر پروانه ولوی بهره گرفته است.

دکتر جعفر راغبی

زمستان ۱۳۹۸